THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
H. Winberg, Pres. & Gen. Mgr.
The Only Daily Jewish Newspaper In The Province of Ontario,
PUBLISHED BY
CANADIAN JEWISH PUBLISHING Co. Ltd.
251—253 Queen Street West Telephone Adelaide 3067
Subscription Rates $6 PER YEAR, $3.50 SIX MONTHS
Single Copy — 3 cents
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O. Toronto Ont.
January 22nd 1913

מ'דארף זיין פארזיכטיג!

די שליסונג פון די אמעריקאנער טויערן האט געצוואונגען די אידישע פליטים, וואס געפינען זיך אין פארשידענע לענדער, צו זוכען נייע ערטער, וואו זייער פוס אוועקצושטעלען. עס ווידערהאלט זיך דער אייגענער היסטעריישער צושטאנד, וואס האט עקזיסטירט ביי עהנליכע געלעגענהייטען. מענשען זענען פארצווייפעלט; כאפט מען זיך אן אן א שטרוי; ווייל מען געהן אומעטום, וואו מען קאן אריינקומען — וואו א טיר איז אפען. און עס איז ניט קיין חידוש, וואס ביי אזעלכע אומשטענדען קומען ארויס אומגליקען.

יעדער איינער געדענקט נאך דעם טומעל, דעם קאצען־יאמער וואס איז ארויסגערופען געווארען אין דער אידישער גאס, ווען עס האט זיך פארשפרייט א קלאנג, אז מעקסיקא באט אן אידען א טעריטאריע. עס איז דאמאלסט געווען ששון־ושמחה: א אידישע טעריטאריע! מען האט זיך אויף דעם ארויפגעווארפען ווי אויף אן אבן־טוב; מען האט זענען דעם געשריבען און דיסקוטירט ווי וועגען א גרויסער פאליטישער געשעך העניש. און ווען אלץ איז אריבער; ווען די ערשטע „האניג־טעג" זענען אריבערגעלאפען, האט מען זיך ארומגעזוכן, אז דאס האט א געוויסע רייעל־עסטייט געזינדעל אפגעטאן, אדער געוואלט אפטאן די אידישע וואנדערער א שפיצעל, און זיי פשוט אריינגערען אין מעקסיקא.

איצט איז אנגעקומען א ידיעה, אז דער פרעזידענט פון אן אמעריקאנישער מדינה'לע האט זיך געווענדט צום פעלקער־בונד מיט אן אנבאט און האט פארגעלעגט צו ארייננעהמען צו זיך אין לאנד רוסישע פליטים. אין דער ידיעה ווערט ניט געזאגט ווער די פליטים זענען. עס קאן גאר זיין, אז מען מיינט גאר אמת'ע רוסען, און עס קאן ווידער זיין, אז מען האט דא אין זין אלע רוסישע איינוואוינער. וועלכע געפינען זיך איצט אין פארשידענע אייראפייאישע האפענונגסשטעדט. ווי די מעשה זאל ניט זיין — א נייעס איז עס א וויכטיגע, און מען דארף זיך צו איהר באציהען מיט גרויס פארזיכטיגקייט.

עס דארף פארשטאנען ווערען, אז גאר אהן א טעם וועט א פרעזידענט פון א מדינה ניט מאכען קיין אנבאט צו אריינלאזען צו זיך אין לאנד מענשען אהן מיטלען. מסתמא איז דערביי דא א מיין, אז דאס ניט נאך מעהר גרונד צו באטראכטען דעם ענין ווי א אונטערנעהמונג, וואס קאן אויסגעטייטשט ווערען אויף פארשידענע אופנים.

די געשיכטע פון דער אידישער וואגלעניש איז פול מיט בלוטיגע קאפיטלען. עס איז גענוג צו דערמאהנען די נגישות און די רציחות, וואס די אידישע וואגלער האבען געהאט אויסצושטעהן אין ארגענטינא, ווי אזוי מענשען זענען געפייניגט געווארען אונטער דער בייטש פון יאהודים'שע און אנדערע נוגשים; ווי אזוי מענשען זענען אומגעקומען אין די וויסטענישען אויס'ן מזבח פון געלען פיבער און אנדערע עפידעמי־שע קראנקהייטען. עדות זענען אויך די רואינירטע און צוזאמענגעפאלענע לענע געסטען פון די אידישע פיאנערען, וועלכע האבען זיך, מיט יאהרען און יאהרען צוריק, באזעצט אין דער מדבר, צווישען הימעל און ערד, וואו זיי האבען די ערשטע טריט פון דער אידישער קאלאניזאציע, אונטער דער העגעמאניע פון די רייכע פעטערס, געשטעלט.

אט די בלוטיגע געשעהענישען פון די אידישע עקספערימענטען דארפען ארויסרופען א געפיהל פון פחד און דארפען לערנען ווי אזוי ניט צו אריינפאלען אין התפעלות און וועגען אן מעסטען איטליכען טראט, איטליכען קעהר און ווער בגיגע געוויסע פלענער פון פארשידענע אוואנ־טיזריסטען, וואס זוכען צו אויפבויען זיך אויפ'ן חשבון פון דעם אידישען אימיגראנט. דער פרעזידענט פון אורוגוואי מעג זיך זיין א פיינער מענש, ער וועט אבער אהן א פארוואס קיין אנבאט צו רוסישע אדער אידישע פליטים ניט מאכען.

די וועלט איז איצט צופיעל מאטעריאליסטיש און צו ווייניג אידע־אליסטיש, אז זי זאל ביי זיך פ'ועל'ן צו אויפנעהמען מיט אפענע ארימס די וואגלער און מארטירער פון דער גרויסער מלחמה. די וועלט טוט ניט קיין שפאן, סיידען זי ווייסט פריהער, אז זי וועט פון אט דעם שפאן צייהען נוצען. עס איז א מסחר־וועלט, מיט אלע אטריבוטען און נאכזיעהענישען פון טרוקענעס און אויסגערעכענטען מסחר. מעקסיקא און אורוגוואי, אר־גענטינע און די אנדערע מדינות ווי זיי הייסען דארט — וואס זענען זיי אויסען? אידעאלען — געוויס נישט. אנדערע כונות האבען זיי דערביי, און אנדערע מאטיוון האבען זיי אין זינען, און עס איז דער חוב פון די, וועלכע בלוטיגען פאר די אינטערעסען פון דעם אידישען וואגלער, צו שטעהן אויף דער וואך און ניט דערלאזען, אז שארקען אין ריעל־עסטייט אנגעטען זאלען אויסנוצען דעם מצב פון דעם אידישען וואגלער פאר זיי־ערע קלי־גלובע, געלט־נייציגע אינטערעסען.

אפענע קארטען

קולידזש האט געוואלט שפילען אין באהעלטעניש, איהם האט זיך זעהר געוואלט האבען אלס וויצע־פרעזידענט קאנדידאט א מענשען מיט א פראגרעסיווער רעפוטאציע צו קאנען פארנארען די פראגרעסיוו־גע שטימטע ביירגער, אבער די רעפובליקאנישע קאנווענשאן האט אנדערש באשלאסען. איהר קאנדידאט איז גענעראל דאוס, אן אפענער שונא פון פראגרעסיוויזם בכלל און פון דער ארגאניזירטער ארבייטערשאפט בפרט. דערביי האט מען אפען ערקלערט, אז מען דארף ניט שמייכלען זיך צו די ראדיקאלען.

איז בעסער אזוי. אפענע קארטען זענען שטענדיג בעסער. די ביר־גער ווייסען שוין גאנץ באשטימט וואו די רעפובליקאנישע פארטיי שטעהט אין איצטיגען קאמפיין און זיי וועלען ניט פארפעהלען ארויסטראגען זייער ווערדיקט.

עס דארף פארשטאנען ווערען, אז גאר אהן א טעם וועט א פרעזי־דענט פון א מדינה ניט מאכען קיין אנבאט צו אריינלאזען צו זיך אין לאנד מענשען אהן מיטלען. מסתמא איז דערביי דא א מיין, אז דאס ניט נאך מעהר גרונד צו באטראכטען דעם ענין ווי א אונטערנעהמונג, וואס קאן אויסגעטייטשט ווערען אויף פארשידענע אופנים.

די געשיכטע פון דער אידישער וואגלעניש איז פול מיט בלוטיגע קאפיטלען. עס איז גענוג צו דערמאהנען די נגישות און די רציחות, וואס די אידישע וואגלער האבען געהאט אויסצושטעהן אין ארגענטינא, ווי אזוי מענשען זענען געפייניגט געווארען אונטער דער בייטש פון יאהודים'שע און אנדערע נוגשים; ווי אזוי מענשען זענען אומגעקומען אין די וויסטענישען אויס'ן מזבח פון געלען פיבער און אנדערע עפידעמי־שע קראנקהייטען. עדות זענען אויך די רואינירטע און צוזאמענגעפאל־לענע געסטען פון די אידישע פיאנערען, וועלכע האבען זיך, מיט יאהרען און יאהרען צוריק, באזעצט אין דער מדבר, צווישען הימעל און ערד, וואו זיי האבען די ערשטע טריט פון דער אידישער קאלאניזאציע, אונטער דער העגעמאניע פון די רייכע פעטערס, געשטעלט.

אט די בלוטיגע געשעהענישען פון די אידישע עקספערימענטען דארפען ארויסרופען א געפיהל פון פחד און דארפען לערנען ווי אזוי ניט צו אריינפאלען אין התפעלות און וועגען אן מעסטען איטליכען טראט, איטליכען קעהר און ווער בגיגע געוויסע פלענער פון פארשידענע אוואנ־טיזריסטען, וואס זוכען צו אויפבויען זיך אויפ'ן חשבון פון דעם אידישען אימיגראנט. דער פרעזידענט פון אורוגוואי מעג זיך זיין א פיינער מענש, ער וועט אבער אהן א פארוואס קיין אנבאט צו רוסישע אדער אידישע פליטים ניט מאכען.

די וועלט איז איצט צופיעל מאטעריאליסטיש און צו ווייניג אידע־אליסטיש, אז זי זאל ביי זיך פ'ועל'ן צו אויפנעהמען מיט אפענע ארימס די וואגלער און מארטירער פון דער גרויסער מלחמה. די וועלט טוט ניט קיין שפאן, סיידען זי ווייסט פריהער, אז זי וועט פון אט דעם שפאן צייהען נוצען. עס איז א מסחר־וועלט, מיט אלע אטריבוטען און נאכזיעהענישען פון טרוקענעס און אויסגערעכענטען מסחר. מעקסיקא און אורוגוואי, אר־גענטינע און די אנדערע מדינות ווי זיי הייסען דארט — וואס זענען זיי אויסען? אידעאלען — געוויס נישט. אנדערע כונות האבען זיי דערביי, און אנדערע מאטיוון האבען זיי אין זינען, און עס איז דער חוב פון די, וועלכע בלוטיגען פאר די אינטערעסען פון דעם אידישען וואגלער, צו שטעהן אויף דער וואך און ניט דערלאזען, אז שארקען אין ריעל־עסטייט אנגעטען זאלען אויסנוצען דעם מצב פון דעם אידישען וואגלער פאר זיי־ערע קלי־גלובע, געלט־נייציגע אינטערעסען.

ביטערע וויענער וויצען

פון מ. א. טענענבלאט.

ווען איז געווארען א פרומע אידישע שטארט, וואו איהר נעהט אויפ'ן גאס זעהט איהר מענשען עסען מצות. ווען איהר זאלט ניט וויסען אז עס איז שוין באלד שבועות, וואלט איהר געמיינט, אז מען האלט אין סאמע מיטען פסח. דער אמת איז אבער, אז פסח האלטען נור בי־ווירקליך פרומע אידען, אבער די גוי'אי־שע אידען און טאקע די גוים אליין הויבען אן עסען מצות ערשט נאך פסח. זיי האל־טען אפנים מעהר פון פסח שני. מען קנאקט אצינד מצה אויפ'ן גאס, מען עסט די שעהנע הייסע מצה, אין די קאפע־הייז זער און רעסטראנען און מען בראקט זי אצינד אין דער זופ אפילו איז די בעסטע הייזער. מצה און ברויט איז א חבפה בלויז אום פסח, דאמאלס עסט־מען דוקא חמץ, כדי ניט מבויש ווערן, פאר די גוים. מצה עסט מען איז אבער דאך א פיינע זאך, עסט מען זיך אן מיט איהר אין שעהנעם חודש מאי, ווען מען קויפט זי אויף פיעל וועלוועלער ווי אין חודש ניסן און כען איז אויך דער־ביי יוצא די מצוה פון פסח שני.

א רחמנות איז נאר אויף די ווייענער, וואס זיי קאנען ניט טון דאס זעלבע מיט'ן מרור. ווען עס וואלט זיך געפינען ביי אידען אזעלכע פולע מאגאזינען מיט מרור ווי מיט מצות, אויך שפעט פאר פסח, וואלטען די וויענער יאהודים נעקאנט יוצא זיין אויף מיט מרור אין מיטען זומער.

מיילא, די יאהודים וועלען עס שוין ווי עס איז אויסהאלטען, אבער די גוים זענען ווירקליך שטארק געקרענקט, וואס זיי באקומען ניט צו קויפען אזא מיערע אי־דישע נאציאנאל שפייז ווי מרור. ווער ווייסט, אפשר וועלען זיך מאכבע גוים דורך דעם דענקען, אז די אידען באהאל־טען דעם מרור און גיבען אוהם ניט צי פארזוכען די קריסטען, ווייל עס איז אין איהם פארא קריסטליך בלוט... עס קאן נאך דערפון ארויסקומען א נייער עלילת דם אויף אידען....

ווען די וויענער אידישע מצה סוחרים וואלטען ניט געווען בלויזע געשעפטסלייט, ווען זיי וואלטען ביים געשעפט אן זינען נעהאט אויף דעם נאציאנאלן אינטערעס, וואלטען זיי נעדארפט, ווייצלען זיך די וויענער, האנדלען אויף מיט מרור א נאנץ יאהר. די גוי'אישע בעלי תאוה'ניעס טאר מען נאטירליך ניט צוזאגען, פאר'ן קריסט מיט מרור בלייבען א גאנץ יאהר א פרייער ארטיפעל: ווילסטו דוקא פאר־זוכען, טא נעה אין די אידישע מצה גע־שעפטען, וואו דו וועסט קאנען קויפען מרור וויפיעל דיין האהץ גלוסט. דערפאר, ווייל מרור איז אביסעל הארב, מון מען איהם ניט פארקויפען ווי מצה דוקא אויף דער קילא, עס איז גענוג, אז ער וועט פארזוכען א פונט. אבער פאר די אלע אידישע טריפה'ניאקעס און סתם צו לחכעים'ניקעס וואס שעהמען זיך עסען מצה אום פסח און ווילען אפעסען זייערב דוקא אין די זומער חדשים וואלטען די מצה הענדלער נעראדפט איינפיהרען א מרור צוואגג: מצה אהן מרור איז ניטא ווילסטו עסען מצה אין מיטען זומער, דאן מוזטו עסען צו יעדער מצה אויך א שטיק מרור. אמצה אליין טאר מען אזעלכע אי־דען נאך פסח ניט פארקויפען.

דארורך וואלט זיך אויך ענטוויקעלט ביי אידען א נייער צווייג פון פרנסה מיט אן אויסנעשפראכענעם נאציאנאלען אינ־טערעס: א מרור אינדוסטריע פאר די אנטיסעמיטען, וואס ווילען זיך אביבעצייר־נען, צו אין דער דאזיגער אידישער נאציא־נאל שפייז פון פסח געפינגם זיך ביי דיי בלוט פון קריסטליכע מיכדער און פאר אונ־זערע אסימיליאטען, וואס שעהמען זיך פסח מיט דער מצה און ווילען זי דוקא אפ־עסען אין וואונדערשעהנעם חודש מאי, אום פסח שני.

* * *

די שעהנע שטאדט האט היינט זעהר א מיאוסען ריח. דער מיס'ם גערויך איז אזא שטארקער, אז כען גוט זיך פשוט צוהאלטען די נאז, ווען מען נעהט דורך דעם פראכטפולען רינג פון ערשטען־בא צירק, וועלכער פלעגט תמיד שטעקען א קילאמעטער ווייט פון די וואונדערשעהנע בלומען־גארטענס אין אלע עקען פון דער שטארט. אין דאזיגען ערשטען באציר־ק שטעהען ניט בלויז אלע וועלט באריהמטע אינסטיטוטען פון קונסט און וויסענ־שאפט, נאר אויך די וויענער בערזע און די פיעלע בענק, פון וואנען מען טראכט ארויס א יעדען טאג אזוי פיעל מתים, אז דער ווענער צענטראלער בית עולם וועט באלד צו קליין זיין פאר זיינע טויטען.

פארן צווייערליי מתים: דאס רוב איז נאר פינאנציעל געשטארבען; פארלוי־רען זיין גאנץ פארמענען און געווארען א בלוטיגע ארעמאן. די אטאמאביליען און די שעהנע וויליאם און פאלאצען זענען פארקויפט אדער אפגענומען געווארען צי־ריק. מען נעהט שוין צופיס. און מען זוכט א שטיקעל ארעמע וואוינונג, וואו דעם קאפ אנידערצולעגען. א קלענערער טייל שטארבט ווירקליך פאר אויפרעגונ־; איבערן פארלוירענעם פארמענען, אדער מען העלפט זיך ארויס מיט א רעוואלווער און מיט'ן געדפיס. א יעדען טאג אזעל־כע עטליכע זעלבסטמארדען: דערשאסען זיך, פארגיפטעט זיך אדער אריינגעשפרונ־גען אין די טיעפע וואסערען פון דונאי.

עס שטארבען אבער ניט נאר מענ־שען, יונגע און אלטע אידען, נאר אויך אונטערנעהמונגען, געזעלשאפטען און בענק. פון דאנען פיהלט זיך דער ערנס־טער ריח. דא זיינען אלע מתים. א יעדע אזעלכע אונטערנעהמונגען און בענק, איז א מאסען קבר. די דירעקטארען, מיט די בעאמטע און די דיינער פארלירען זייערע פאסטענס און בלייבען אהן ברויט. די באנקירען נעהמען זיך דאס לעבען אדער שפאצירען אין קרימינאל אריין. אזוי איז דער פראכטפאלער וויענער רינג געווארען א שרעקליכער בית הקברות, וועלכער פיהלט זיך מיילענווייט, ווייל נאר וועניגע מתים קומען צו קבר ישראל. און דער גרעסטער טייל ליגט נאך באהאלטען אין אום פסח, דאמאלס עסט־מען דוקא חמץ, כדי ניט מבויש ווערן, פאר די גוים. מצה עסט מען זיך אן אין א שטרוי; ווייל מען געהן אומעטום, וואו מען קאן אריינקומען — וואו א טיר איז אפען. און עס איז ניט קיין חידוש, וואס ביי אזעלכע אומשטענ־דען קומען ארויס אומגליקען.

יעדער איינער געדענקט נאך דעם טומעל, דעם קאצען־יאמער וואס איז ארויסגערופען געווארען אין דער אידישער גאס, ווען עס האט זיך פארשפרייט א קלאנג, אז מעקסיקא באט אן אידען א טעריטאריע. עס איז דאמאלסט געווען ששון־ושמחה: א אידישע טעריטאריע! מען האט זיך אויף דעם ארויפגעווארפען ווי אויף אן אבן־טוב; מען האט זענען דעם געשריבען און דיסקוטירט ווי וועגען א גרויסער פאליטישער געשע־העניש. און ווען אלץ איז אריבער; ווען די ערשטע „האניג־טעג" זענען אריבערגעלאפען, האט מען זיך ארומגעזוכן, אז דאס האט א געוויסע ריעל־עסטייט געזינדעל אפגעטאן, אדער געוואלט אפטאן די אידישע וואנ־דערער א שפיצעל, און זיי פשוט אריינגערען אין מעקסיקא.

איצט איז אנגעקומען א ידיעה, אז דער פרעזידענט פון אן אמע־ריקאנישער מדינה'לע האט זיך געווענדט צום פעלקער־בונד מיט אן אנ־באט און האט פארגעלעגט צו ארייננעהמען צו זיך אין לאנד רוסישע פליטים. אין דער ידיעה ווערט ניט געזאגט ווער די פליטים זענען. עס קאן גאר זיין, אז מען מיינט גאר אמת'ע רוסען, און עס קאן ווידער זיין, אז מען האט דא אין זין אלע רוסישע איינוואוינער. וועלכע געפינען זיך איצט אין פארשידענע אייראפייאישע האפענונגסשטעדט. ווי די מעשה זאל ניט זיין — א נייעס איז עס א וויכטיגע, און מען דארף זיך צו איהר באציהען מיט גרויס פארזיכטיגקייט.

עס דארף פארשטאנען ווערען, אז גאר אהן א טעם וועט א פרעזי־דענט פון א מדינה ניט מאכען קיין אנבאט צו אריינלאזען צו זיך אין לאנ־מענשען אהן מיטלען. מסתמא איז דערביי דא א מיין, אז דאס ניט נאך מעהר גרונד צו באטראכטען דעם ענין ווי א אונטערנעהמונג, וואס קאן אויסגעטייטשט ווערען אויף פארשידענע אופנים.

די געשיכטע פון דער אידישער וואגלעניש איז פול מיט בלוטיגע קאפיטלען. עס איז גענוג צו דערמאהנען די נגישות און די רציחות, וואס די אידישע וואגלער האבען געהאט אויסצושטעהן אין ארגענטינא, ווי אזוי מענשען זענען געפייניגט געווארען אונטער דער בייטש פון יאהודים'שע און אנדערע נוגשים; ווי אזוי מענשען זענען אומגעקומען אין די וויסטענישען אויס'ן מזבח פון געלען פיבער און אנדערע עפידעמי־שע קראנקהייטען. עדות זענען אויך די רואינירטע און צוזאמענגעפאל־לענע געסטען פון די אידישע פיאנערען, וועלכע האבען זיך, מיט יאהרען און יאהרען צוריק, באזעצט אין דער מדבר, צווישען הימעל און ערד, וואו זיי האבען די ערשטע טריט פון דער אידישער קאלאניזאציע, אונטער דער העגעמאניע פון די רייכע פעטערס, געשטעלט.

אט די בלוטיגע געשעהענישען פון די אידישע עקספערימענטען דארפען ארויסרופען א געפיהל פון פחד און דארפען לערנען ווי אזוי ניט צו אריינפאלען אין התפעלות און וועגען אן מעסטען איטליכען טראט, איטליכען קעהר און ווער בגיגע געוויסע פלענער פון פארשידענע אוואנ־טיזריסטען, וואס זוכען צו אויפבויען זיך אויפ'ן חשבון פון דעם אידישען אימיגראנט. דער פרעזידענט פון אורוגוואי מעג זיך זיין א פיינער מענש, ער וועט אבער אהן א פארוואס קיין אנבאט צו רוסישע אדער אידישע פליטים ניט מאכען.

די וועלט איז איצט צופיעל מאטעריאליסטיש און צו ווייניג אידע־אליסטיש, אז זי זאל ביי זיך פ'ועל'ן צו אויפנעהמען מיט אפענע ארימס די וואגלער און מארטירער פון דער גרויסער מלחמה. די וועלט טוט ניט קיין שפאן, סיידען זי ווייסט פריהער, אז זי וועט פון אט דעם שפאן צייהען נוצען. עס איז א מסחר־וועלט, מיט אלע אטריבוטען און נאכזיעהענישען פון טרוקענעס און אויסגערעכענטען מסחר. מעקסיקא און אורוגוואי, אר־גענטינע און די אנדערע מדינות ווי זיי הייסען דארט — וואס זענען זיי אויסען? אידעאלען — געוויס נישט. אנדערע כונות האבען זיי דערביי, און אנדערע מאטיוון האבען זיי אין זינען, און עס איז דער חוב פון די, וועלכע בלוטיגען פאר די אינטערעסען פון דעם אידישען וואגלער, צו שטעהן אויף דער וואך און ניט דערלאזען, אז שארקען אין ריעל־עסטייט אנגעטען זאלען אויסנוצען דעם מצב פון דעם אידישען וואגלער פאר זיי־ערע קלי־גלובע, געלט־נייציגע אינטערעסען.

* * *

פארשפרייט מען יעצט איבער'ן גאנצען שטאדט פלאקאטען מיט'ן רוף „ביזנעס איז גוד" — געשעפטען זענען גוט, איז אבער די פראגע ווי אזוי זיי זענען גוט, צו גוט אין דער ווירקליכקייט, אדער אפשר גאר גוט... אויף כפרות.

* * *

דער טעאטער סעזאן איז צו ענדע ביי אונז אין שטאדט, אבער „די צוויי קונע לעמעלס" ווערען נאך אלץ געשפיעלט.

פינף רבנים פון איין זייט, און א זעקסטער אויפ'ן צווייטען זייט.

* * *

ביי דער רעפובליקאנער קאנווענשאן אין קליוולאנד האט ראבי ס. שולמאן, א רעפארם־ראבי פון ניו־יארק, מתפלל געווען, אז ביי די רע־פובליקאנער זאל אפגעשאפט ווערען פאראורטיילען, און בשעת דער תפלה האבען אלע געהאלטען ארונטערגעלאזען די קעפ.

מסתמא האבען זיי זיך עס געשעהמט פאר'ן אימיגראציאנס־גע־זעץ און די „קוואטאס".

* * *

נישט איין היגען אידען וועט ניט איינגעהן די זומער „פלעזשור" איינע, וויסענדיג אז באלד קומט א נייער קרן היסוד קעמפיין.

* * *

מאראנטא וועט היינטיגע וואך האבען אזוי פיעל „ראטעריען" געסט, אז דער קאפ זאל זיך ביי איהר באט ניט פארדרעהען.

דער איד אין קאנאדע

— פון —
אברהם ריינוויין

די געשיכטע פון די אידען אין קאנאדע ביז דער מאדערנער צייט.

Copyright applied for

דאס נייניצעהנטע קאפיטעל

בלעטלאך פון וויניפעג'ס אידישער געשיכטע.

דער ערשטער אחד אין וויניפעג, — די „אלד טיימערס" — דאס יאר 1882, — די ערשטע שול און בריהתלליכע ארגאניזא־ציע, — די אויסזואנדערונג, — די מחלוקת, — די ווייטער־דיגע ענטוויקלונג.

אין דער נאנצער געשיכטע פון דער איינוואנדערונג אין קאלא־ניזירונג פון קאנאדע מערקט זיך דער שטענדיגער דראנג נאך'ן מערב, פונקט ווי קאנאדע זעלבסט איז אויסגעבויט געווארען פון אויסלענ־דישער אימיגראציע. אזוי איז דער מערב אויפגעריבט געווארען דורך דער איינוואנדערונג פון מזרח־קאנאדע, און מיט דעם אלגעמיינע אימיגראנטען־שטראם איז אויך געגאנגען דער אידישער וואנדערער.

נאך אין די זעכציגער יארען פונ'ם פאריגען יארהונדערט האבען שוין אידען געוואוינט ביים פאסיפישען בערג, און געהאט ארגאנ־זירטע אידישע קהלות, ווי אין וויקטאריא למשל, און שפעטער, מיט דער אלגעמיינער איינוואנדערונג אין דער וועסט, האבען זיך אידען אויך אנגעהויבען צו באזעצען אין פיעלע מערב צענטערן, הויפטזעכ־ליך אין וויניפעג.

לויט אן ארטיקעל געשריבען פון אן אלטען וויניפעגער תושב, משה פינקעלשטיין, איג'ם „רעפארם ערוואקייט" (אין א ספעציעלער וויניפעגער אויסגאבע), זאל דער ערשטער איד, וועלכער האט זיך דארטען באזעצט, האבען געוועזען, ראובן גאלדשטיין, א רוסישער אי־ד וועלכער איז אהין געקומען אין 1879, באשעפטיגענדיג זיך מיט'ן פוטער־האנדעל וואס ער האט אנגעפירט מיט די אינדיאנער, אויס־ביישטעגריל ביי זיי די פוטערוואר'ס סחורות. א יאר שפעטער, אין 1880, האט ער אריבער געבראכט זיין פאמיליע, און אינ'ם זעלבען יאר זענען אויך אהין געקומען א צאל אידישע פאמי־ליעס, ווי פיליפ בראון, דזש. פראנקפורטער, וו. הערים, לואיס ווערטהיים, דוד און שמעון ריפשטיין, און אנדערע „אלד טיימערס". פיעלע פון די נייע אנגעקומענע האבען אויך ארויסגעפאדערט צו זיך די קרובים זייערע, אזוי אז אין 1881 האבען זיך די קליינע צאל אידען שוין אראנגיזירט אין א קהלה, און אנגאשירט א געוויסען א. בענדרשאפין, וועלכער האט געדארפט ערפילען א רייע רעליגיעזע פונקציעס, ווי שוחט, מוהל, און חזן.

די פאגראמען־כוואליע אין מזרח־אייראפע פון די אכציגער יארען, און דער געדאנק צו באזעצען אידען אויס'ן לאנד, האט געגעבען א נייעם שטויס דער קליינער וויניפעגער אידישער קהלה אין איר ווייר־טערדיגער ענטוויקלונג, ווען אין 1882 האבען אהין אנגעהויבען צו קומען גרעסערע גרופעס פון אידישע אימיגראנטען; וועלכע מען האט געוואלט קאלאניזירען אויפ'ן לאנד.

פון דעם גערואנק צו פארוואנדלען די דאזיגע אימיגראנטען־גרו־פען אין פארמער האט זיך אבער וועניג וואס אויסגעלאזען, בלויז א קליינע צאל האבען זיך באזעצט אויפ'ן לאנד, דערפאר אבער האבען זיך די נייע אנגעקומענע גאנץ שנעל איינגעארדענט ביי אנדערע באר־שעפטיגונגען.

אין דער קאנאדער וועסט איז דאמאלס געווען א סך ארבייט, עס האט זיך געבויט די „קענעדיען פאסיפיק" איינענבאן לייניע, עס האט זיך ענטוויקעלט א ריזיגע געהיל־אינדוסטריע, און די נייע נעקומענע האבען דארטען געפונען גענוג באשעפטיגונג אלס לוין־אר־בייטער מיט גוטע שכירות. אנדערע האבען זיך איינגעארדענט אין קליינע געשעפטען, און דער ערוואקסענער עלעמענט האט זיך גענ־מען צו ארגאניזירען און איינארדנען דאס היימישע לעבען אין דער נייער סביבה.

מען האט געשיקט נאך א ספר תורה, גענרינדעט די „קאנגרע־גיישאן בית ישראל", געקויפט א בית עולם, און אינ'ם ווינטער פון 1882—3 איז אויך גענרינדעט געווארען די ערשטע ברידערליכע ארגאניזאציע „אהבת אחים".

ווי יעדער פיאנערען ישוב, אזוי האט אויך דער אידישער מערב־ישוב געהאט זיינע פיעלע שווערינקייטען און איבערלעבונגען. די יעניגע וועלכע האבען זיך געהאט באזעצט אויפ'ן לאנד אין דער מי־סאמין קאלאניע, האבען זיך ניט געקענט צוגעוואוינען צו די פיעלע שווערינקייטען, וואס פארמערען אין דער וועסט האט פארגעשטעלט מיט זיך אין יענע יארען, זיי האבען ענדליך אויפגעגעבען דאס לאנד קראך האט זיך ארויסגעשטעלט, אז די וויענער נאציאנאל סאציאליסטישע פאר־טיי איז טאקע געווען א ריכטיגער קאמי־טעט און קרעדיט נעהמער ביי דער דאזיי־גער באנק. דער קרעדיט איז פארווענדעט געווארען אויף הייליגע אויסנאבען, ממש אויף האקענקרייצלערישע מצוות: אויף שכור'ן און אנזוויפען זיך און אויף גומי־קניפעל און אנדערע בלי־זין מיט וועלכע אידען זיינען געפייניגט געווארען. ווער ווייסט ווי לאנג נאך די האקענקרייצלערי־שע באנק וואלט געווען פינאנסירט די דאזיגע וויסע חברה'ניפעס, ווען גאט העלפט ניט אנשיקען אויך אויף איהר די מנה פון פראנקישפעקולאציע. איהרע דירעק־טארען האבען אויך געוואלט האבען א חלק אין דער גרויסער נאציאנאלער מצוה צו מאכען א תל פון פראנקרייך און טאקע דערווייל אנב אורחא פארדינען עטליכע מיליאן דאלאר. איך ווייס ניט צו די אמעריקאנער אידען האבען איבעריג לייבע מר. מארגאן (די אידישע ספעקולאנטען פון אייראפא זענען איהם דם שונאים), אבער ווען זיין דאלאר קרעדיט פאר פראנקרייך זאל האבען געבראכט נאר דאס איינע, וואס אזעלכע דייטש־אראישע פינאנץ אינסטיטוציעס זענען געווארען א בפרה פאר כל ישראל, קומט מר. מארגאן א גרויסער אידישער יושר כח.

* * *

נאך א גוטע זאך האט מר. מארגאן אויפגעטאן: ער האט אויך זוגמונד באר־זעל'ן געגעבען א פיינע לעקציע. דער דרייסיג יעהריגער אידישער יונגערמאן האט שוין ניט געוואוינט וואס צו גוט אין דער־זיינע גוואלדיגע אוצרות פון גאלד. ניט געווען באלד קיין פאלאן אין וויען פאר די אומגעהייערע בערג אקציען און וואליוטען וואס דער יונגער פינאנצמאן האט צו־נומגמה. וואס אויך מר. מארגאן האט ער ניט געטייליגט אין דער אמעריקאנער אידישער פינאנצ־ווירטשאפט, אונטער דער פירערשאפט פון וויניפעג, איז געווארען א בעסערונג. דער קלעפינער אייטער איז גלייך פארשוואונ־דען און האט זיך מעהר ניט אומגעקעהרט.''

„דעם קינד'ס ענטצונדענע אויגען־דעקלאר צוואמענגעקלעפט און נעבלוטעט"

מר. ע. פ. קימבעל, ענטוויסל, אלטא., שרייבט:

"אונזער קליינע מיידעלע איז פון געבורט געטראבעלט געווארען מיט אנטצוינדענע אויגען־דעקלאר, און טראץ עטליכע מיטלען איז עס געווארען ערגער, און אין דעם עלטער פון זעכצעהן מאנאטען האט זי ניט געקאנט אויפמאכען איהרע אויגען נאכ'ן שלאפען ניט בלוטיגענדיג. א געדיכטער אייטער פלעגט פליסען צוזאמענקלייבענדיג די אויגען־דעקלאר צוזאמען אז מען האט עס ניט געקאנט אפריי־סען. דעם קינד'ס באבעס זענען אנגעפרעגט געווארען דורך פאסט און ביידע האבען גע־ענטפערט מיט א קליינער סעמפעל־באקס פון דר. טשייס'עס אויינטמענט. דאס איז געבונדט געווארען ווי עס איז אנגעוויזען און האט גע־דויערט ביז מיר האבען געקריגען א נייעם סא־פלאי פון עדמאנסטאן. נאך דער ערשטער אנ־ווענדונג האט מען גלייך געזעהן א בעסערונג. דער קלעפינער אייטער איז גלייך פארשוואונ־דען און האט זיך מעהר ניט אומגעקעהרט.''

דר. טשייס'עס אויינטמענט

60ס. א באקס ביי אלע דיעלערס. אדער ערמאנסאן, בייטס קאמ., לימ., טאראנטא.

גרינג פארדייהליך
טויזענטערד דאקטוירים רעקאמענדירען אינגעל כרענד אין שווערע קיי־סעס, ווייל עס איז גרינג צו פארדייהען, שרייבט אונז פאר פרייע בייכי ביכלאד.
THE BORDEN CO. LIMITED
Montreal
E-14-24